

О. Є. Денисов,
докторант, Університет економіки та права, "КРОК", м. Київ

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ДЕРЖАВНОСТІ

O. Denysov,
doctoral, "KROK" University, Kiev

THE ESSENCE OF THE CONCEPT OF ECONOMIC SECURITY AND ITS IMPACT ON THE STATE

Стаття покликана визначити сутність поняття економічної безпеки як окремої категорії, враховуючи існуючі теоретичні підходи вітчизняних та іноземних вчених з точки зору практичного застосування його в умовах викликів сучасної кризової ситуації як у світі так і, зокрема в економіці України. Автором, враховуючи динамічну природу цього поняття, пропонується принципово інший підхід до його визначення, що дає можливість повною мірою оцінити вплив економічної безпеки на розвиток державності.

This article is intended to define the essence of the concept of economic security as a separate category, considering the existing theoretical approaches of Ukrainian and foreign scientists in scope of its practical application in terms of the challenges of the modern global economic crisis as well as, in local economical situation. The author, given the dynamic nature of the concept, proposed a fundamentally different approach to its definition, which makes it possible to fully assess the impact of economic security for the development of the state.

Ключові слова: економічна безпека, національна безпека, держава, категорія безпека, загрози економічній безпеці.

Key words: economic security, national security, state, security category, threats to economic security.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Аналіз існуючих визначень терміну "економічна безпека" свідчить про те, що визначення найбільш ґрунтовного та глибокого трактування цього поняття є практично неможливим.

Враховуючи те, що зміст категорії "безпека" постійно змінюється, тобто знаходиться в динаміці, зрозуміло, що він вимагає більш детального уточнення в кожному окремому випадку. Контекст самої безпеки є особливим ракурсом при здійсненні аналізу певних явищ та процесів. При цьому цей ракурс припускає оцінку цих явищ та процесів з позиції наявності або

відсутності відповідних сприятливих або несприятливих, минулих, поточних або перспективних умов, що впливають або можуть впливати на саме існування та розвиток відповідного суб'єкту, об'єкту або процесу чи явища.

Зміст поняття "безпека", у кожній конкретній ситуації є різноманітним та залежить від саме об'єкту аналізу, що визначається, здійснює суттєвий вплив на визначення поняття "економічна безпека". Цей підхід, з погляду теоретичної науки з першого погляду не є бажаним, проте саме такий варіант розв'язання термінологічного питання є адекватним існуючій практиці.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Проблематика визначення поняття економічної безпеки та її вплив на розвиток держави була і залишається об'єктом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких такі як В.Алькема, В. Терехов, В. Грушко, О. Захаров, А. Шемаєва, Н. Юрків, В. Паньков, А. Абалкін, В. Тамбовцев, В. Савін, В. Богомол, Г. Козаченко, М. Єрмошенко, Г. Пастернак-Таранущенко та ін.

ЦІЛІ СТАТТІ

Стаття має на меті визначення сутності поняття економічної безпеки та окреслення її впливу на розвиток державності.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Сьогодні могутність держави, рівень життя її громадян та поступальний розвиток, а отже, національна безпека визначається зокрема таким фундаментальним показником, як стан розвитку її економіки. "Національна безпека держави — здатність суспільства своєчасно визначити для себе та оцінити всі можливі категорії загроз і, відповідно, вжити належних заходів задля їх нівелювання або зниження їх рівня, спираючись на поточні можливості цієї держави, а також перспективних інтересів її розвитку, зважаючи на співпрацю по цих питаннях на міжнародному рівні" [12, с. 208].

Економічна безпека формує можливості для економіки, що зможуть забезпечити відповідний рівень умов життя, розвитку особистості, соціально-економічний та військово-політичний баланс суспільства і держави, а також стримувати вплив внутрішніх і зовнішніх загроз. Надійна та ефективна система забезпечення економічної безпеки є однією з основоположних умов, можуть гарантувати стабільний та відносно стійкий соціально-економічний розвиток держави та захисту її незалежності. Російський науковець В. Сенчагов, звертає увагу на те, що "поняття національної безпеки буде порожнім словом без оцінки життєздатності економіки, її міцності при можливих внутрішніх і зовнішніх загрозах", оскільки вона являє собою одну з основних життєво важливих сторін життєдіяльності суспільства, держави та особистості [35, с. 97]. Вивчаючи окремі аспекти національної безпеки, складно залишити поза увагою її окремі економічні аспекти. Так, зокрема, слід зауважити, що економічна безпека є одним із головних напрямів державної політики гарантування національної безпеки [38, с. 79], її стратегічною складовою частиною [15, с. 59], одним із визначальних структурних елементів її системи [37, с. 86], матеріальною основою для національної безпеки в цілому, з одного боку та всіх її складових (продовольчої, енергетичної, науково-технічної, демографічної, екологічної та ін.) — з іншого [11, с. 99; 19, с. 5].

В українських джерелах зустрічаються також точки зору, які прирівнюють терміни "національна безпека" і "економічна безпека держави" один до одного, визнаючи їх абсолютною ідентичними. Зокрема В.О. Ткач пояснює їх схожість тим, що, "в першу чергу, базисом національної економічної безпеки є стала та розвинена економіка; по-друге, лише відповідний рівень економічної безпеки держави може свідчити про ступінь її економічної самостійності та незалежності; по-третє, національна економіка не може вважатися діючою в умовах спаду виробництва, відсутності економічного зростання в окремих галузях, банкрутства підприємств тощо, а все перелічене і складає, власне, економічну безпеку" [40, с. 230].

"Підкреслюючи рівень важливості рішення питання безпеки в усіх сферах діяльності, — російський економіст Б.І. Прокопов, — наголошує на необхідності підкреслити фундаментальну роль економіки, тому що виробництво, обмін, розподіл і споживання матеріальних благ первинні для кожної з них та визначають життєдіяльність і рівень життєздатності суспільства" [29].

Висловлені точки зору, обумовлені особливою специфікою економічної безпеки, що полягає у вирішенні завдань забезпечення задоволення матеріальних потреб суспільно-економічної системи [18].

Закон "Про основи національної безпеки України" визначає поняття національної безпеки України, як "захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам", досягається шляхом проведення виваженої державної політики у політичній, економічній, соціальній, військовій, екологічній, науково-технологічній, інформаційній та ін. сферах".

Загальна проблематика полягає в насамперед у тому, що в результаті глобалізаційних економіко-політичних процесів, що мали місце в ХХ — початку ХХІ ст. у центрі уваги на зміну військово-політичній складовій постає саме економічна безпека, що характерна саме для реалій сьогодення. Для України актуальність питання економічної безпеки обумовлюється в першу чергу сталим критичним станом національної економіки, який, на думку автора, є наслідком виключно внутрішніх — вітчизняних проблем, що посилюється світовими кризовими явищами [20].

Саме поняття "економічна безпека" вперше застосовав Ф. Рузвельт в програмах виходу з Великої депресії 1933—1937 рр. Проте слід наголосити, що приблизно в той же період часу, вказана категорія була складовою програм соціально-економічних перетворень демократичної партії США [32].

Саме в період економічного спаду актуалізувалося питання забезпечення економічної безпеки країни. Ф. Рузвельт розробив свою відому програму "Новий курс", яка поступово вдосконалювалась з року в рік [32, с. 37]. Економічна безпека розглядалась в ньому, в контексті національної безпеки. Важливими її показниками виступали рівновага та стійкість економічної системи. Досягати цього стану економіки було можливим за допомогою адміністративних змін. Одним з головних інструментів був обраний план соціально-економічного розвитку країни. Найбільша увага приділялась проблемам посилення рівня економічної безпеки [32, с. 110—111].

Вже в 1944 р. Ф. Рузвельт розглядав економічну безпеку в контексті існування таких економічних прав, як гідний рівень житла, відповідний рівень освіти, соціальний захист, розумний дохід в обмін на продукцію та достатній рівень зайнятості населення [32, с. 375]. А в 1947 р.

Рис. 1. Основні визначення категорії "економічна безпека"

Джерело: [42].

у США був прийнятий закон "Про національну безпеку", що значною мірою приділяв увагу питанню економічної безпеки [7, с. 7].

Офіційно термін "економічна безпека" було введено у 1985 р., коли на 40-й сесії Генеральної Асамблеї ООН була прийнята резолюція про міжнародну економічну безпеку. Резолюція визначала, що світова спільнота має сприяти забезпеченню міжнародної економічної безпеки з метою соціально-економічного розвитку та прогресу кожної окремої держави. На 42-й сесії Генасамблеї ООН було прийнято Концепція міжнародної економічної безпеки [41, с. 9].

У 1993 р. було затверджено концепцію економічної безпеки РФ, що дало можливість Росії очолити рух по врегулюванню питань забезпечення національної економічної безпеки.

На початку 90-х років В. Рубанов визначав економічну безпеку держави як здатність національної економіки забезпечити відповідний рівень добробуту нації та стабільність внутрішнього ринку незалежно від дії зовнішніх чинників та факторів [31, с. 31—41].

В. Паньков визначає економічну безпеку як певний стан національної економіки, що свідчить про її стійкість, та імунітет до впливу внутрішніх та зовнішніх факторів та чинників [24, с. 5—18].

А. Абалкін визначав економічну безпеку як певний стан існуючої економічної системи, що дає їй можливість динамічного розвитку, коли держава має можливість розробляти та впроваджувати в життя незалежну економічну політику [1, с. 3]. Забезпечення економічної безпеки — одна з гарантій незалежності країни, умова її стабільності та ефективності життєдіяльності її суспільства [2, с. 4].

В. Тамбовцев під економічною безпекою тієї чи іншої системи розумів сукупність властивостей стану її виробничої підсистеми, яка забезпечує можливість досягнення цілей всієї системи [39, с. 3].

На думку В. Савіна, економічна безпека слід визначати як систему захисту життєво важливих інтересів країни. В якості об'єктів захисту при цьому виступають: народне господарство країни в цілому, окремі її регіони, окремі сфери та галузі господарства, юридичні та фізичні особи як суб'єкти господарської діяльності [33, с. 14].

В Україні поняття економічної безпеки офіційно визначене у Декларації про державний суверенітет України. В 1990 р. створено відповідне управління економічної безпеки. У 1998 р. була розроблена Національна програма забезпечення економічної безпеки України до 2005 р., а у 1999 р. прийнята Концепція економічної безпеки України.

У науковому просторі продовжувалися дослідження даної категорії. М. Ващекин [8, с. 31—41] вважає, що економічна безпека — це стан, що дає можливість на-

роду суверенно визначати шляхи та форми свого економічного розвитку.

І. Богданова [6, с. 21], зауважував, що економічна безпека має відповідати щонайменше двом умовам:

— збереженню економічної самостійності країни, її здатності приймати незалежні рішення, що стосуються вигідного розвитку господарства;

— можливості збереження вже досягнутого рівня життя населення та здатності його подальшого покращення.

Є. Олейников [23, с. 18] під національною економічною безпекою розумів стан економіки та інститутів влади, що забезпечує гарантований захист національних інтересів, гармонійний, соціально направлений розвиток країни в цілому, достатній економічний та оборонний потенціал, навіть за найбільш несприятливих варіантах розвитку внутрішніх та зовнішніх процесів.

В. Кір'янов [16] переконаний, що поняття "економічна безпека" є надзвичайно широке, змістове та характеризує стан захищеності економічних інтересів особистості, суспільства і держави від внутрішніх та зовнішніх загроз, що базується на незалежності, ефективності та конкурентоспроможності країни.

Таким чином, поняття економічна безпека є досить широким та включає в себе множини напрямів діяльності, спрямованих на забезпечення економічної безпеки.

В. Шлемко та І. Бінько [5, с. 3—8] економічною безпекою вважають стан національної економіки, що дає можливість зберегти стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз та здатен задовольнити потреби особистості, родини, держави в цілому.

В. Муртіян визначає економічну безпеку як загальнонаціональний комплекс заходів, спрямований на постійний та стабільний розвиток економіки країни та включає механізм протидії внутрішнім та зовнішнім загроючим факторам [21].

Г. Пастернак-Таранущенко визначав економічну безпеку як стан держави, що гарантує можливість створення, розвитку умов для плідного життя та зростання статку його населення, перспективного розвитку в майбутньому [26, с. 51—57].

М. Єрмошенко під економічною безпекою розуміє основу відносно поняття "фінансова безпека" та визначає її як стан економічного механізму країни, що є в достатній мірі збалансованим та стійким до негативно-го впливу внутрішніх та зовнішніх загроз, а також її здатності забезпечувати на основі реалізації національних інтересів стабільний та ефективний розвиток вітчизняної економіки та соціальної сфери. Економічна безпека базується на економічній незалежності, стабільності національної економіки, здатності до економічного саморозвитку, високому рівні самодостатності економіки [13, с. 4—12].

В. Богомоллов вважає, що однією з найважливіших складових антикризової економічної політики має бути

розробка точних показників економічної безпеки, а економічна безпека, в широкому розумінні, має дві складові:

— інтереси та цілі в рамках державного кордону, (тобто підтримка державного суверенітету);

— місце країни в світовій економіці (розподіл праці, світова торгівля, міжнародні фінансові та банківські сегменти) [7, с. 5—8].

Г. Козаченко розуміє економічну безпеку як певний стан країни, в якому суспільство використовуючи систему державного управління має можливість суверенно, без будь-якого тиску та зовнішніх втручань, визначати шляхи власного економічного розвитку [17, с. 9].

У результаті узагальнення вищенаведених трактувань можна досягнути різноманітності визначень категорії "економічна безпека", що свідчить про її складність, багатогранність та різноплановість (рис. 1). [42].

Більшість науковців у своїх працях [1; 7; 5; 13; 24; 32] схиляються до думки, що економічна безпека являє собою стан економіки держави. Ефективність економіки розглядається з діалектичної точки зору: вона одночасно виступає як результатом, так і інструментом досягнення певних соціальних цілей та загальної рівноваги.

Крім того, вчені [4; 9; 27; 29] одним з головних виділяють соціальний чинник (життєдіяльність населення, добробут). Досягнення бажаного стану є можливим, насамперед, за рахунок адміністративного ресурсу та економічних інструментів.

Багато фахівців [4; 9; 10; 11; 15] під економічною безпекою розуміють фактор незалежності та самостійності країни. При цьому деякими вченими [14; 30] акцентується на складовій поняття "безпека", розкриваючи її як захищеність життєвих та економічних інтересів держави від впливу зовнішніх факторів.

Інші погляди [10; 15; 28] висувають на передній план ефективність державної влади, виробничої підсистеми [34]. Економічну безпеку розглядають також як складову національної безпеки [29], комплекс заходів із забезпечення розвитку економіки [19] та місця країни в світовому господарстві [10], механізм протидії зовнішнім загрозам [21] та "імунітет" до впливу зовнішніх чинників [25].

Аналітичний аналіз проблематики застосування понятійного апарату науки про національну та економічну безпеку слід розпочати з малоочевидного спостереження. Під загальною назвою "безпека" (а також "економічна безпека"), на нашу думку, сьогодні поєднуються декілька різнорідних теоретичних схем, кожна з яких має свою сферу застосування та спрямована на розв'язання окремого кола практичних завдань.

Так, оцінка наявних у суспільстві умов та можливостей для розв'язання певного важливого завдання є однією з вірогідних проблем, визначення самих цих завдань є іншою проблемою, а, наприклад, прогнозування чинників, які загрожуватимуть або, навпаки, сприятимуть стабільності розвитку суспільства за десять років, — третьою. Зрозуміло, що всі ці проблеми якісно різні і потребують застосування різних підходів.

Проте, всі вони розв'язуються у межах дисципліни "безпека", в якій розмежування теоретичних схем відповідно до якісно різних цілей аналізу не здійснене. Про останнє свідчить, наприклад, спосіб розв'язання завдання уточнення змісту вихідної категорії дисципліни.

На основі проведеного аналізу визначень вказаного поняття неможливо визначити найбільш змістовне та коректне трактування поняття "економічна безпека".

Водночас, якщо погодитися із вищевикладеною гіпотезою про наявність кількох різних схем аналізу еконо-

мічної безпеки, то варто говорити не про пошук абсолютного, найбільш комплексного та точного визначення цього поняття, а про те, що категорію "безпека" слід наповнювати конкретним змістом в залежності від кожної конкретної ситуації та завдання, згідно з яким вибудовується певна аналітична схема. Перехід до такого підходу, з наукового погляду, не є бажаним. Однак саме такий варіант розв'язання термінологічного питання є адекватним існуючій практиці підведення під поняття "безпека" практично безмежного кола різнотипних об'єктів та явищ [3, с. 32].

Більше того, враховуючи те, що зміст категорії "безпека" варто уточнювати у кожному окремому випадку, то слід припустити, що це поняття не є вихідним. Вихідним поняттям, спорідненим до категорії "безпека", є "аналіз суспільного процесу у контексті безпеки", а отже — "контекст безпеки". Пропонуємо розуміти контекст безпеки як особливий ракурс аналізу явищ і процесів, в якому останні оцінюються з позиції наявності/відсутності сприятливих та несприятливих, минулих, поточних та потенційних умов, що здійснюють вплив (або можуть його здійснювати) на існування та розвиток відповідного процесу, явища, об'єкта чи суб'єкта. Тобто це особливий погляд, певна позиція або точка зору, з якої оцінюються суспільні процеси. Зміст поняття "безпека" у кожній конкретній ситуації буде різноманітним та залежатиме від того, який саме об'єкт аналізу обрано, який конкретний аспект цікавить (політичний, соціальний, міжнародний тощо) та якою є мета цього аналізу.

Разом з тим, очевидною вадою запропонованих означень є їх невідповідність інтуїтивному розумінню слова "безпека" як відсутності небезпеки чи загроз. В контексті дослідження суспільних проблем це поняття вживається як у сенсі захисту від небезпек, так і в цілком інших значеннях, які практично не відповідають побутовому розумінню. Тобто, на нашу думку, обрання поняття "безпека" для вживання у вказаному контексті є невдалим (незважаючи на усталену практику), оскільки це призводить до порушення або штучної модифікації його семантичної складової. Звідси, власне, й виникають складнощі щодо надання універсального, вичерпного визначення терміну, яке має не тільки охоплювати майже всі випадки використання даного поняття, але й бути наблизеним до першої, універсальної дефініції, зберігаючи інтуїтивну зрозумілість [22].

Щодо визначення самого поняття "безпека", складно погодитись з визначенням безпеки як "відсутності небезпеки". Перш за все, в реальному житті неможлива така ситуація, що повною мірою нівелювала б небезпеку. З іншого боку, вірогідність реалізації загроз може бути різною, як і сила їх впливу. Тому про безпеку необхідно завжди пам'ятати та приділяти необхідну увагу та ресурси для її забезпечення. Все це в повній мірі стосується й соціальних систем.

Підхід до визначення безпеки, в основі якого лежить певний "стан захищеності" в умовах ринкової економіки не є доречним, оскільки в ньому відсутня динаміка. Найважливішою умовою для отримання прибутку для суб'єктів господарської діяльності в ринковій економіці є ефективна підприємницька діяльність, яка об'єктивно в своєму змісті включає різні ризики, загрози та небезпеки. Їм приходиться практично без реальної підтримки держави працювати, виживати та розвиватися в умовах жорсткого впливу великої кількості факторів зовнішнього середовища, в тому числі і негативних (корумпована чиновники, організована злочинність, недобросовісна конкуренція, недосконале законодавство тощо). Виживання кожного з них в таких умовах залежить перш за все від ефективності використання всіх наявних внутрішніх та зовнішніх корпоративних ресурсів, одним з найважливіших серед яких є ресурс безпеки.

Цей ресурс, як і інші базові ресурси (фінанси, техніка та технології, управління тощо) є найважливішою умовою не тільки виживання та стабільної роботи підприємств, але й, що вкрай суттєво, обов'язковою умовою їх розвитку [36].

Література:

- Абалкин Л.И. Выступление на круглом столе Совета Федераций // Приоритеты и механизмы экономической политики России в кризисный период. — Москва, 1999. — Вып. 8. — С. 32.
- Абалкин Л.И. Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение // Вопросы экономики. — 1994. — № 12. — С. 4—13.
- Афонцев С. Национальная экономическая безопасность: на пути к теоретическому консенсусу // Мировая экономика и международные отношения. — 2002. — № 10. — С. 30—39.
- Белоусова І. А. Економічна безпека як складова національної безпеки України / І. А. Белоусова // Економічний часопис-XXI. — 2010. — № 5—6. — С. 14—17.
- Бинько І.Ф., Шлемко В.Т. Как обеспечить экономическую безопасность Украины? // Всеукраинские ведомости. — 1997. — № 138 (810). — С. 3—8.
- Богданов И.Я. Экономическая безопасность России. Теория и практика. — М.: ТЕИС, 2001. — С. 21.
- Богомолов В.А. Экономическая безопасность: учебн. пособ. / В.А. Богомолов. — М.: ЮНИТИ, 2006. — 303 с.
- Ващекин Н.П. Безопасность предпринимательской деятельности: учебн. пособ. / Н.П. Ващекин, М.И. Дзалиев, А.Д. Урсул / Москов. гос. институт коммерции НИИ устойчивого развития и безопасности. — 2-е изд. дополн. и переработ. — М.: ЗАО Издво "Экономика", 2002. — 334 с.
- Волошин В. Концептуальні засади сталого розвитку регіонів України / В. Волошин, В. Трегобчук // Регіональна економіка. — 2002. — № 1. — С. 7—22.
- Геець В.М. Моделирование экономической безопасности: держава, регион, предприятие / В.М. Геець, М.О. Кизим, Т. С. Клебанова, О. І. Черняк та інші. — Х.: ВД "Инжек", 2006. — 240 с.
- Губський Б.В. Економічна безпека: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення / Б.В. Губський. — К.: Укрархбудінформ, 2001. — 122 с.
- Доманчук Д.П. Деякі економічні аспекти парадигми формування стратегії продовольчої безпеки в регіонах // Нова економічна парадигма формування стратегії національної продовольчої безпеки України у ХХІ столітті. — К.: ІАЕ УААН, 2001. — С. 207—210.
- Ермошенко Н.Н. Определение угрозы национальным интересам в финансово-кредитной сфере // Экономика Украины. — 1999. — № 1. — С. 4—12.
- Ипполитов К.Х. Экономическая безопасность: стратегия возрождения России / К.Х. Ипполитов. — М.: РСПБ, 1996. — 220 с.
- Кириченко О.А. Організаційно-правове забезпечення функціонування системи економічної безпеки України / О.А. Кириченко // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. — 2010. — № 1. — С. 54—59.
- Кирьянов В. Ничто не действует так эффективно, как наказание рублем // Газета "Сегодня". — 2005. — 26 января.
- Козаченко А.В., Пономарев В.П., Ляшенко А.Н. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения: монография. — К.: Либра, 2003. — 280 с.
- Мартин О.М. Економічна безпека як складова національної безпеки // О.М. Мартин // Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Економіка. — 2013. — Вип. 22. — С. 68—74.
- Махлаев А.И. Формирование механизма обеспечения экономической безопасности предприятия в условиях нестабильности внешней среды: На примере управления пожарным риском: автореферат канд. эк. наук / А.И. Махлаев. — Санкт-Петербург, 2006. — 20 с.
- Мірошніченко О.В. Економічна безпека України: стан і дослідження питання (погляд скрізь 20-річчя незалежності, 24.04.2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://news.pn/ru/public/79872/>
- Муртіян В.І. Економічна безпека України. — К.: Либра, 1999. — 462 с.
- Ніколаєв Є. Проблеми застосування категоріального апарату науки про національну та соціально-економічну безпеку // Політичний менеджмент. — 2008. — № 4. — С. 23—32.
- Олейников Е.А. Экономическая и национальная безопасность: учебник для вузов. — Москва: Экзамен, 2004. — 768 с.
- Паньков В. Экономическая безопасность: мирохозяйственный и внутренний аспект // Внешнеэкономические связи. — 1992. — Вып. 8. — С. 5—18.
- Пастернак-Таранущенко Г.А. Економічна безпека держави / Г.А. Пастернак-Таранущенко. — К.: ІДУСК-МУ, 1994. — 160 с.
- Пастернак-Таранущенко Г.А. Экономическая и национальная безопасность Украины // Экономика Украины. — 1994. — № 2. — С. 51—57.
- Предборський В.А. Економічна безпека держави / В.А. Предборський. — К.: Кондор, 2005. — 391 с.
- Про основи національної безпеки України [Електронний ресурс] Закон України № 964-IV від 19.06. 2003 р. — Режим доступу: <http://www.zakonl.rada.gov.ua/laws/show/964-15>
- Прокопов Б.И. Экономическая глобализация / Б.И. Прокопов // Проблемы современной экономики. — 2008. — № 4 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=2245>
- Пухтаревич Г.О. Аналіз національної економіки: навч. посіб. / Г.О. Пухтаревич. — К.: КНЕУ, 2005. — 254 с.
- Рубанов В.В. Безопасность — лозунги, теория и политическая практика / В.В. Рубанов // РЭЖ. — 1991. — № 17. — С. 31—41.
- Беседы у камина / Ф.Д. Рузвельт. — М.: ИТРК, 2003. — 408 с.
- Савин В.А. Некоторые аспекты экономической безопасности России / В.А. Савин // Международный бизнес России. — 1995. — № 9. — С. 14.
- Сенчагов В.К. Как обеспечить экономическую безопасность / В.К. Сенчагов // Российская Федерация сегодня. — 2007. — № 6. — С. 35—39.
- Сенчагов В.К. О сущности и основах стратегии экономической безопасности России / В.К. Сенчагов // Вопросы экономики. — 1995. — № 1. — С. 97—106.
- Система економічної безпеки: держава, регион, підприємство: монографія / Козаченко Г.В., Захаров О.І., Пригунов П.Я., Гнилицька Л.В. та ін. — Луганськ: Видавництво Східноукраїнського національного університету, 2011. — 284 с.
- Скорук О.В. Національна економічна безпека держави та її елементи / О.В. Скорук // Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. — 2009. — № 7. — С. 84—88.
- Степаненко А.В. Глобалізація, конкурентоспроможність і економічна безпека: проблеми взаємодії та взаємозв'язку / А.В. Степаненко // Продуктивні сили України. — 2007. — № 1. — С. 71—83.
- Тамбовцев В.Л. Экономическая безопасность хозяйственных систем: структура, проблемы // Вестник МГУ. Сер. 6. Экономика. — 1995. — № 3. — С. 3.
- Ткач В.О. Економічна безпека в умовах ринкових трансформацій / В.О. Ткач // Європейський вектор економічного розвитку. — 2011. — № 1. — С. 228—234.
- Ткаченко В.Г. Некоторые положения сущности и содержания экономической безопасности государства

/ В.Г. Ткаченко // Економіст. — № 9. — 2008. — С. 9—11.

42. Третяк В.В. Економічна безпека: сутність та умови формування / В.В. Третяк // Економіка та держава. — 2010. — № 1. — С. 6—8

References:

1. Abalkin, L.I. (1999), "Speech at the round table of the Federation Council", *Prioritety i mehanizmy jekonomichej politiki Rossii v krizisnyj period*, vol. 8, p. 32.

2. Abalkin, L.I. (1994), "Russia's economic security: risks and hedging", *Voprosy jekonomiki*, vol. 12, pp. 4—13.

3. Afoncev, S. (2002), "National economic security: path to theoretical consensus", *Mirovaja ekonomika i mezhdunarodnye otnoshenija*, vol. 10, pp. 30—39.

4. Belousova, I. A. (2010), "Economic security as part of national security", *Ekonomich-nij chasopys-KhKhI*, vol. 5—6, pp. 14—17.

5. Bin'ko, I.F. and Shlemko, V.T. (1997), "How to ensure economic security of Ukraine?", *Vseukrainskie vedomosti*, vol. 138 (810), pp. 3—8.

6. Bogdanov, I.Ja. (2001), *Ekonomicheskaja bezopasnost' Rossii. Teorija i praktika* [Russia's economic security: theory and practice], TEIS, Moscow, Russia.

7. Bogomolov, V.A. (2006), *Ekonomicheskaja bezopasnost' [Economic security]*, JuNITI, Moscow, Russia.

8. Vashhekin N.P. Dзлиев, M.I. and Ursul, A.D. (2002), *Bezopasnost' predprinimatel'skoj dejatel'nosti* [Business security], 2nd ed, ZAO Izdvo "Ekonomika", Moscow, Russia.

9. Voloshyn, V. and Trehobchuk, V. (2002), "Conceptual principles of sustainable development of Ukrainian regions", *Rehional'na ekonomika*, vol. 1, pp. 7—22.

10. Heiets', V. M. Kyzym, M. O. Klebanova, T. S. and Cherniak, O. I. (2006), *Modeliuvannia ekonomichnoi bezpeky: derzhava, rehion, pidpriemstvo* [Economic security modelling: state, region, company], "Inzhek", Kharkiv, Ukraine.

11. Hubs'kyj, B. V. (2001), *Ekonomichna bezpeka: metodolohiia vymiru, stan i stratehiia zabezpechennia* [Economic security: measurement methodology, status and strategy], Ukrarkhbudinform, Kiev, Ukraine.

12. Domanchuk, D. P. (2001), *Deiaki ekonomichni aspekty paradyhmy formuvannia stratehii prodovol'choi bezpeky v rehionakh* [Some economic aspects of strategy formation paradigm of food security in regions], IAE UAAN, Kiev, Ukraine.

13. Ermoshenko, N.N. (1999), "Determination of threats to national interests in the financial sector", *Ekonomika Ukrainy*, no 1, pp. 4—12.

14. Ippolitov, K.H. (1996), *Jekonomicheskaja bezopasnost': strategija vozrozhdenija Rossii* [Economic security: the strategy of Russia revival], RSPB, Moscow, Russia.

15. Kyrychenko, O. A. (2010), "The organizational and legal framework for the functioning of economic security of Ukraine", *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy*, vol. 1, pp. 54—59.

16. Kir'janov, V. (2005), "Nothing works as effectively as the ruble penalty", *Gazeta "Segodnja"*, 26 Jan.

17. Kozachenko, A. V. Ponomarev, V.P. and Ljashenko A.N. (2003), *Jekonomicheskaja bezopasnost' predpriatija: sushhnost' i mehanizm obespechenija* [Enterprise economic security: the nature and mechanism to ensure], Libra, Kiev, Ukraine.

18. Martyn, O.M. (2013), "Economic security as part of national security", *Naukovi zapysky Natsionalnogo universytetu "Ostrozka akademiya"*. *Ekonomika*, vol. 22, pp. 68—74.

19. Mahlaev, A. I. (2016), "The formation of a mechanism to ensure the economic security of the enterprise in the conditions of external instability : on fire risk management example", Ph.D. Thesis, Economic security, St. Petersburg, Russia.

20. Miroschnychenko, O.V. (2013), "Economic security of Ukraine: Ekonomichna bezpeka Ukrainy: status and research issues" [Online], available at: <https://news.pn/ru/public/79872/> (Accessed 04 Jul 2016).

21. Murtiian, V.I. (1999), *Ekonomichna bezpeka Ukrainy* [Economic security of Ukraine], Lybra, Kiev, Ukraine.

22. Nikolaiev, Ye. (2008), "National and social economic security categories usage problems", *Politychnyj management*, vol. 4, pp.23—32.

23. Olejnikov, E.A. (2004), *Ekonomicheskaja i nacional'naja bezopasnost'* [Economic and state security], Ekzamen, Moscow, Russia.

24. Pan'kov, V. (1992), "Economic security: worldwide and inner aspects", *Vneshnejekonomicheskie svjazi*, vol. 8, pp. 5—18.

25. Pasternak-Taranuschenko, H. A. (1994), *Ekonomichna bezpeka derzhavy* [State economic security], IDUSK-MU, Kiev, Ukraine.

26. Pasternak-Taranushhenko, G.A. (1994), "Economic and state security of Ukraine", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 2, pp. 51—57.

27. Predbors'kyj, V. A. (2005), *Ekonomichna bezpeka derzhavy* [State economic security], Kondor, Kiev, Ukraine.

28. Verkhovna Rada of Ukraine (2013), *The Law of Ukraine "On the Fundamentals of National Security of Ukraine"*, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/en/964-15> (Accessed 04 Jul 2016)

29. Prokopov, B. I. (2008), "Economic globalization", *Problemy sovremennoj jekonomiki*, [Online], vol. 4, available at: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=-2245> (Accessed 04 Jul 2016)

30. Pukhtarevych, H.O. (2005), *Analiz natsional'noi ekonomiky* [National economy analysis], KNEU, Kiev, Ukraine.

31. Rubanov, V.V. (1991), "Security: slogans, theory and political practice", *RjeZh*, vol. 17, pp. 31—41.

32. Ruzvelt, F.D. (2003), *Besedy u kamina* [Talks at fireplace], ITRK, Moscow, Russia.

33. Savin, V.A. (1995), "On some aspects of Russia's economic security", *Mezhdunarodnyj biznes Rossii*, vol. 9, p. 14.

34. Senchagov, V. K. (2007), "How to ensure economic security", *Rossijskaja Federacija segodnja*, vol. 6, pp. 35—39.

35. Senchagov, V. K. (1995), "On essence and fundamentals of Russia's economic security strategy", *Voprosy jekonomiki*, vol. 1, pp. 97—106.

36. Kozachenko, H.V. Zakharov, O.I. Pryhunov, P.Ya. and Hnylyts'ka, L.V. (2011), *Systema ekonomichnoi bezpeky: derzhava, rehion, pidpriemstvo* [The system of economic security: state, region, company], Vydavnytstvo Skhidnoukrains'koho natsional'noho universytetu, Luhansk, Ukraine.

37. Skoruk, O. V. (2009), "National economic security and its elements", *Naukovyj visnyk Volyns'koho derzhavnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky*, no. 7, pp. 84—88.

38. Stepanenko, A. V. (2007), "Globalization, competitiveness and economic security: problems of interaction and relationship", *Produktyvni syly Ukrainy*, vol. 1, pp. 71—83.

39. Tambovcev, V.L (1995), "Economic systems' economic security: structure, problems", *Vesnik MGU s.6. Ekonomika*, vol. 3, p. 3.

40. Tkach, V. O. (2011), "Economic security during market transformations", *Yevropejs'kyj vektor ekonomichnoho rozvytku*, vol. 1, pp. 228—234.

41. Tkachenko, V.G. (2008), "Certain provisions of the essence and content of state economic security", *Ekonomist*, vol. 9, pp. 9—11.

42. Tretiak, V.V. (2010), "Economic security: the nature and forming conditions", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 1, pp. 6—8.

Стаття надійшла до редакції 05.07.2016 р.